

4. Сухомлинський В. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
5. Сухомлинський В. Слово рідної мови //УМЛШ. – 1987. – № 7. – С. 52-61.
6. Сухомлинський В. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 639 с.

УДК 37(477)«19»(092):37.02

Л.В. Мацевко-Бекерська

ГОРИЗОНТИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасний навчально-виховний процес перебуває у пошуку оптимальних умов організації, планування, формування умов своєї успішної реалізації. Одним із шляхів удосконалення педагогічної майстерності є розвиток інтерактивного навчання. Серед предметів, що мають перспективи методичного оновлення, є література (від рівня читання у початковій школі до академічного формату).

Modern educational process is in search of optimal conditions of organization, planning, creating conditions for its successful realization. One of the ways to improve teaching skills is the development of interactive studying. Among the subjects that have prospects of methodological updates is literature (from the level of reading in primary school up to the academic format).

Цілком очевидним для кожного є один із феноменів людської психіки – спосіб формулювання запитань. Лише дитина може запитати „чому вода мокра?“, „чому сніг холодний?“, „чому сонце світить?“ тощо. Елементарні за формою, наївні за змістом, ці питання викликають розгубленість дорослого своєю глибиною, онтологічною універсальністю і складністю. Можливо, саме тому більшість дитячих запитань так і залишаються без відповіді. Одне із подібних належить студентці: будучи до смішного простим, воно змусило пильно придивитися до предмета, який пропонується опанувати майбутнім учителям. На першому занятті з курсу „Дитяча література і практикум виразного читання” прозвучало наступне: „Невже ми цілих два роки будемо читати казочки?” Звісно, студентам було розтлумачено, що казочки вони читатимуть не два роки (стільки триває вивчення курсу за програмою), а все своє професійне життя. Адже зроблений ними свідомий вибір фаху самозрозуміло передбачає постійний контакт з досить специфічною літературою. Однак це запитання спричинило ряд міркувань загально-методологічного, методичного, психологічного, а також суто літературного спрямування.

Передусім повернуло до спадщини В.Сухомлинського, до його переконливого твердження: «Творчість – це незримі ниточки, які об’єднують серця. Можливості для творчості безмежні. Шкільна творчість починається зі слова» [3: 507]. Сучасна школа перебуває сьогодні у досить специфічній, складній, проте надзвичайно цікавій атмосфері творчого пошуку на всіх без винятку рівнях її функціонування: від визначення стратегічного, перспективного бачення освіти як базового суспільствотворчого чинника до вибору конкретних форм та методів роботи з огляду на їх предметну доцільність. Одночасно слід мати на увазі і те, що трансформація шкільної системи не є атрибутом лише нашого часу, оскільки саме школа завжди була, є, і, очевидно, буде найбільш чутливою до актуальних проблем людини незалежно від епохи, в яку вона має себе зреалізувати.

Особливої активності сьогодні набувають розробки з проблем інтерактивного навчання як способу максимально активізувати інтелектуально-пізнавальну діяльність учнів і студентів. Саме вдосконалення форм міжособистісної комунікації дає простір для розвитку новітньої методики, адже мав цілковиту рацію В.Сухомлинський, стверджуючи, що «одухотворення й натхнення однієї особистості породжує одухотворення й натхнення в душах інших людей» [3: 507]. На сучасному рівні суспільно-технологічного розвитку світ оперує надзвичайно об’ємною інформаційною базою, тому головним завданням школи

перестало бути – «дати знання», натомість набуло важливості – «розвинути метавміння вчитися, тобто самостійно здобувати і застосовувати нові знання». Впродовж кількох століть педагоги-теоретики й практики намагаються вносити оптимальні корективи до наявних форм навчання: ідеї Ж.-Ж.Руссо, Й.Песталоцці, Дж.Дьюї склали основу для впровадження групових форм навчання; бел-ланкастерська система із врахуванням ідей Я.Коменського щодо взаємонавчання стала розвитком групової форми; на початку ХХ століття виник Дальтон-план; у Східній Україні в 30-их – 40-их роках здобула популярності ідея бригадно-лабораторного методу; з 60-их років у межах класно-урочної системи починає активізуватися інтерес до групових форм навчання, що було пов'язано із вивченням пізнавальних здібностей учнів.

Питання результативної організації групового навчання опрацьовувалися Л.П.Аристовою, М.О.Даниловим, Б.П.Осиповим, І.М.Передовим, А.М.Алексюк, Ю.К.Бабанського, І.Я.Лернера та інших. Розробкою елементів інтерактивного навчання варто вважати праці В.О.Сухомлинського, новаторський педагогічний досвід Ш.Амонашвілі, В.Шаталова, Є.Ільїна, С.Лисенкової. Сучасний науковий, навчальний і методичний матеріалу з проблем розвитку пізнавальних здібностей дитини у великій кількості представлені у фаховій педагогічній пресі.

У контексті форматування нових методологічних засад викликає зацікавлення центральний, фундаментальний навчальний предмет у початковій школі – читання, що згодом трансформується у шкільний курс літератури і виростає в академічні дисципліни, пов'язані зі словом. Надметою цього навчального комплексу можна вважати формування особистості, розвиток інтелекту, цементування тих основ, які дозволять дитині (а згодом – і дорослій людині) реалізувати себе якомога гармонійніше та комфортніше. Поза сумнівом є важливість і необхідність всіх дисциплін у комплексі, однак також поза сумнівом є той факт, що все стає доступним саме через слово: «Без переживання краси слова розум дитини не може збагнути потаємних граней його змісту. А переживання краси неможливе без фантазії» [4: 184]. Вчитель чи викладач не лише дає певну суму знань, деякий масив інформації. Його завдання є значно складнішим: він повинен навчити цю інформацію здобувати самостійно, тобто місія педагога – не навчити якогось конкретного предмета, не заповнити пам'ять «навчальним матеріалом», а навчити вчитися.

Для новітньої української педагогіки, методики викладання окремих навчальних дисциплін першочергово важливими є праці В.Сухомлинського. Вітчизняна педагогічна думка останнього часу дедалі активніше послуговується авторитетами західноєвропейського світу, досягненнями США, і це, безперечно, має перспективу. Однак не менш важливим є вивчення спадщини тих теоретиків та практиків шкільництва, які ментально, психологічно та історично більш зрозумілі та доступні нам. Скажімо, два висновки авторитетних педагогів стосовно перспектив освіти:

- «Кінцевий результат педагогічної праці можна побачити не сьогодні, не завтра, а через дуже тривалий час. Те, що ви зробили, сказали, зуміли прищепити дитині, інколи виявляється через п'ять – десять років» [5: 5].
- «Протягом останнього півстоліття спостерігаємо в цілому світі зростання ролі освіти, яку, все частіше, трактують як значний чинник впливу на добробут, розвиток і якість життя громадян [...] Освітяни всюди думають про те, яка освіта буде найбільш придатна молодим людям в майбутньому» [6: 3].

Як бачимо, відповідальність як ключова передумова плекання доброго вчителя наскрізною лінією єднає педагогічну думку різних поколінь. У передмові до «Ста порад учителю» читаємо: «Я знаю працівників багатьох спеціальностей, але немає – я в цьому переконаний – людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі» [5: 3]. Власне під кутом зору допитливості учителя, його прагнення зробити навчання якомога більш комфортним та гармонійним пропонуємо зупинитися на деяких аспектах інтерактивного навчання.

Суть цієї форми полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх його учасників. Це «співнавчання, взаємонавчання, де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [2: 9]. Для того, щоб усі зацікавлені в успішній пізнавальній діяльності працювали активно, творчо, натхненно, передусім вчитель має піклуватися про створення відповідної атмосфери під час уроку, про закорінення у дитячій свідомості думки про власну значимість кожного, його бодай найменшого прагнення зробити крок на шляху до пізнання чогось нового. Вибір конкретної методичної парадигми уроку чи серії уроків мав би спиратися на розуміння «специфічних властивостей та якостей», якими Сухомлинський наділяє «особливу професію» вчителя: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною; на дитину впливає багато людей і явищ, [...] місія школи – боротися за людину, переборювати негативні впливи і давати простір позитивним; об'єкт нашої праці – найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується; дитина повсякчас змінюється, завжди нова, сьогодні не та, що була вчора» [5: 5–6]. Отже, систематизації підходів до власного вчителювання має передувати чітке усвідомлення призначення, ролі та функцій вчителя, якому довірено «найособливіший матеріал».

Розподіл часу на вивчення певної теми, формулювання мети навчального заняття, вибір форм та методів роботи, очікування результату учіння повинні бути максимально наближеними до потреб та вікових можливостей учнів і студентів. Доцільно користуватися досить простою формулою для програмування своєї роботи з кожною віковою групою, оскільки мисленні процеси, ускладнюючись, обертаються довкола аналогічних центрів: чи мав я подібну інформацію раніше? – навіщо мені ця інформація? – чи можна нову інформацію вважати продовженням того, що я робив минулого тижня чи місяця? Заздалегідь спланована робота, зорієнтована на максимальну адаптацію до сприймання зробить навчальний процес дійовим, результативним, лояльним до його адресата. Поза пізнавальним конфліктом на зразок «я цього не знаю, бо не розумію і не можу зрозуміти» вся запланована вчителем і викладачем інформація для сприймання, запам'ятовування та осмислення буде успішно засвоєна. Власне сучасна школа, на жаль, на всіх її рівнях демонструє цілком протилежний підхід, починаючи від програмового навантаження і до системи так званого толерантного оцінювання досягнень навчальної діяльності учнів.

На думку В.Сухомлинського, «почуття власної гідності дитини залежить від її успіхів у навчанні, а успіхи в навчанні – від доброзичливості педагога і, звичайно, від того, наскільки підготовлена душа дитини до приймання доброзичливості педагога» [5: 25]. Основним завданням інтерактивних технологій властиво і є пошук та впровадження таких форм і методів роботи, які мають визначену кінцеву мету – створити комфортні умови для навчання, за яких кожен учень і студент здатний відчувати власну успішність, свою особисту спроможність до інтелектуальної праці. Власне техніки інтерактивного навчання дозволяють максимально наблизити поради В.Сухомлинського до реалій педагогічної дійсності, особливо в часі неоднорідних можливостей школи як суспільної моделі. Різні способи групування навчальних завдань, різні критерії оцінювання для неоднакових за рівнем успішності учнів, об'єднання школярів у мінімальні за кількістю групи – ці та багато інших чинників здатні згладити численні об'єктивні невідповідності у навчальному процесі.

Надзвичайно важливий момент – самосвідомість учителя. Якщо за традиційною схемою проведення навчальних занять кожне наступне є або продовженням попереднього за темою, або новим кроком у навчальному процесі, і, відповідно, потребує різних підходів до його продумування та підготовки, то саме інтерактивні технології є сприятливими для діяльності вчителя (викладача). Маючи загальну схему структурування матеріалу, добре володіючи фактичними знаннями з певного предмета, педагог стає професійним менеджером процесу учіння, з позиції домінуючої він переходить у позицію співпраці та діалогу, що, у свою чергу, сприяє встановленню результативного порозуміння задля визначеної самим учителем конкретної навчальної, розвивальної чи виховної мети. В такому разі педагог

щодня зможе твердити, що «до цього уроку я готувався все життя» [5: 32]. Оскільки кожне навчальне заняття справді стане певною квінтесенцією всього життєвого досвіду педагога без жодного насильства над потребами чи можливостями свого вихованця.

Інтерактивні техніки відповідають також означеним В.Сухомлинським вимогам до засвоєння елементарних знань, до проведення усіх типів уроків – від першого уроку, де засвоюється цілком новий матеріал до остаточного повторення та закріплення вивченого. Власне у праці В.Сухомлинського висловлено основний принцип успішного вчителювання: «учити так, щоб знання добувалися за допомогою наявних уже знань [...] добувати знання – це означає відкривати істину, відповідати на запитання. Добивайтесь того, щоб учні ваші побачили, відчули незрозуміле – щоб перед ними постало запитання. Якщо вам удалося цього досягти, – маєте половину успіху» [5: 48–49].

Згідно з нормами нейролінгвістики, кожна людина має природні здібності до засвоєння нового певним домінуючим каналом сприйняття. Інтерактивні методики дозволяють вивчити індивідуальні здібності учнів, скомпонувати навчальний матеріал таким чином, щоб він був однаково доступним для вивчення поза категорією «невстигання» чи «неуспішності». На сьогоднішній день методика проведення інтерактивних навчальних занять опрацьована достатньо, тому кожен учитель чи викладач, якому небайдужий результат його праці, може зупинитися на певних прийомах, запровадити їх у власну практику, тим паче, що слугування цією методикою не є ноу-хау української дидактики ХХІ століття чи копією далеко не завжди виважених запозичень зарубіжного педагогічного досвіду.

На думку авторитетного вченого, проректора Вищої суспільно-економічної школи, директора вчительського колегіуму в Варшаві, члена Ради освітньої політики м. Львова, професора Анджєя Яновскі, «у світі часто звучить незадоволення підготовкою вчителя до професії» [6: 12]. Насамперед незадоволення провокується досить низькою загальною культурою вчителя, його бідним інтелектом, вузькою, суто практичною мотивацією своєї праці. Справді, якщо правдивий лікар «зростає» біля ліжка хворого, то подібно і правдивий вчитель мусить знати середовище, яке його чекає, мусить розуміти виклики цього середовища, а також вміти адекватно їх задовольняти. Місія курсу літератури полягає у розширенні загальної культури, розвиткові ерудиції, збагаченні словникового запасу. Спілкування з книгою – це величезний інтелектуальний досвід, причому підготовка вчителя завжди відбувається як залучення до потяга, котрий рухається. Не лише рівень знань нашого випускника впливатиме на спільноту, її спосіб мислення та сприйняття світу. Вчитель і викладач отримує те середовище, з якого сам походить, але яке в його розумінні потребує змін. Для цього варто дати вчителю до активного користування всі можливі засоби – від академічних знань до специфіки їхньої інтерпретації та застосування. Невипадково зроблений висновок про те, що «теперішній час стимулює в людині відчуття індивідуальності, окремішності, тобто перетворення її із суспільної істоти в особистість» [1: 4]. У цьому контексті вияскравлюється значення окремих навчальних дисциплін, саме тут увагу знову привертає суть викладання літератури.

Нинішня педагогічна громадськість перебуває у постійному фокусі уваги учнів, студентів, батьків, колег тощо. Зокрема, активно дискутується питання про моральні принципи в сучасному світі та участь школи в їх розвитку. Критики доводять неспроможність вчителя чи викладача впливати і позитивно змінювати своїх учнів, оскільки відсутні матеріальні вияви такої праці: уроки виховання, позакласна та позашкільна робота тощо. Проте з поля зору якось мимоволі випадає суть проблеми: постать вчителя, який зустрічає дитину щоранку, проводить з нею досить тривалий відтинок часу впродовж дня, згодом відправляє її додому – ось зовнішні ознаки морального виховання. Його складовими є абсолютно все, що пов'язане з особистістю вчителя. І знову-таки повертаємося до предмета читання. Перші слова, сказані в дитячому середовищі, дають стимул для формування гармонійної особистості, і рівно так само – вибудовують бар'єр між психікою, світовідчуттям дитини та її всебічним розвитком. Тому зміст, стандарти навчального

предмета виходять далеко за межі свого буквального призначення. Завдання літературної освіти в тому, щоби дати максимум фактичних знань про літературу загалом і дитячу літературу зокрема, прищепити відчуття і розуміння специфіки та естетичного значення писаного слова, створити у свідомості стереотип класичного вчителя: мудрого, компетентного, толерантного, милосердного.

На помежів'ї педагогіки та політології з'явилася дуже цікава формула, що має підстави стати засадничою для вироблення сучасної методології освіти. Зміст її можна передати коротко: «Якщо метою епохи Модерну було «думати і знати», то мета Постмодерну полягає в тому, щоб «жити і діяти». У цьому проявляється один із стрижневих моментів кризи сучасної культури, який можна сформулювати як конфлікт між «знати» і «бути» [1: 5.] Такий висновок є досить категоричним, має деякі вразливі місця, проте загалом дає уніфіковану картину спільноти і школи для її потреб. Попередня суспільна формація мала на меті виростити ідеальний механізм для побудови певного ладу. Сьогодні відбувається переорієнтація цінностей, і ми маємо на меті допомогти людині розвинути такою, якою вона народилася, отримавши природні та генетичні здібності. Тому сьогодні до класу повинен прийти вчитель, який знає дуже багато, хоче ці знання передати іншим і вміє це робити.

Таким чином, педагогічна, методична, світоглядна спадщина В.Сухомлинського дає підстави зацікавитися пропонованими можливостями інтерактивного навчання, шукати оптимальних шляхів навчити вчитися, самостійно давати раду з невпинним потоком інформації, зробити сучасного учня і студента адаптивним до мінливих реалій життя – сформувати мікро модель світу, в якій кожен незалежно від його природних здібностей і можливостей міг би почуватися комфортно у різних середовищах, вмів би підтвердити власну інтелектуальну цінність не як «схоплювача» певних фактів та знань, а як особистості, котра здатна самотужки забезпечити свої потреби в певній інформації, а також адекватно застосувати її у необхідній ситуації. Отож, класик української педагогіки може одночасно вважатися одним із теоретиків інтерактивного навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбатенко В. Цінності епохи Постмодерну // Доба. – 2002. – №4.
2. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання. – К.: АСК, 2003.
3. Сухомлинський В. Методика виховання колективу // Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 507–520.
4. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 76–85.
5. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. – К.: Рад. школа, 1988.
6. Яновські А. До чого схиляє нас світ. – Львів: Літопис, 2000.

УДК 37.03

О.Б. Полєвікова

ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СУХОМЛИНІСТИКИ

Автором статті здійснено аналіз шляхів формування лексичної компетенції дитини старшого дошкільного віку відповідно до нової програми «Я у Світі» в контексті лінгводидактичної концепції В.О.Сухомлинського.

The author of the article was analyzed the ways of forming of lexical jurisdiction of the child of senior preschool age is carried out according to a new program «I'm in the World» in the context of lingvodidactichnoi conception V.O.Souhomlinsky.